

Oostenrijkse perfins brengen het nieuws

(D. Scheper; uit: Perfinpost nr. 54, augustus 2000)

Van 30 mei tot en met 4 juni 2000 vond in Wenen de internationale postzegeltonstelling 'WIPA 2000' plaats. Een goede gelegenheid om eens met Oostenrijk kennis te maken. Mijn Oostenrijkse perfincontacten hadden al dikwijls op een bezoek aan Oostenrijk aangedrongen maar door mijn liefde voor vakanties in Zwitserland was een bezoek aan Oostenrijk tot nu toe uitgesteld.

De 'WIPA 2000' bood een mooie kans om filatelie, perfins en vakantie te combineren. Dit bleek een goede keus. Het weerzien met perfinvrienden, de vele indrukken van de WIPA en de grote gastvrijheid van de Oostenrijkers waren een ervaring met alleen maar goede herinneringen. Een nieuw bezoek aan Oostenrijk ligt dan ook voor de hand.

Natuurlijk waren er ook de nodige gesprekken over perfins, zowel in het algemeen als over de opzet en indeling van een nieuwe catalogus van Oostenrijkse perfins. De uitgifte is nog vóór de zomer van 2001 voorzien.

De 'WIPA 2000' stond aan de wieg van dit artikel. In één van de vele interessante verzamelingen werden twee krantenbandjes getoond die gefrankeerd waren met speciale krantenzegels met perfins van verschillende firma's. Op dat moment nam ik me voor om in mijn verzameling eens na te gaan welke Oostenrijkse perfins daarin voorkomen in krantenzegels. En toen Rob Slim me belde met de vraag naar kopij voor de Perfinpost, was het idee voor een artikel niet zo moeilijk. Het artikel zou een beeld moeten geven van de verschillende Oostenrijkse krantenzegels waarin perfins voorkomen. Dit artikel ligt nu voor u. Ik hoop dat u het met plezier zult lezen. Uw reactie en aanvullende informatie stel ik erg op prijs.

Waarom krantenzegels?

De behoefte aan speciale (kranten)zegels ontstond door het bijzondere en lage tarief voor verzending van kranten en tijdschriften. Ook nu nog is in Oostenrijk het tarief voor kranten aanzienlijk lager dan het tarief voor andere drukwerken.

Hoewel krantenzegels in meerdere landen zijn gebruikt, was Oostenrijk het eerste land waar speciale krantenzegels werden uitgegeven.

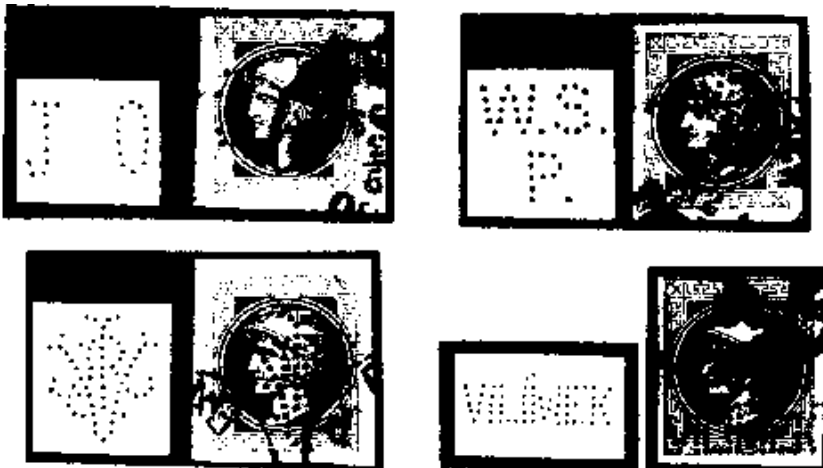
Op 1 januari 1851 verschenen de eerste krantenzegels. Van de drie waarden (0.6, 6 en 30 Kreuzer) behoort die van 30 Kreuzer (de zogenoemde *rote Merkur*) tot de zeldzaamste zegels van Oostenrijk.

De krantenzegels hebben het in Oostenrijk lang uitgehouden en wel tot 1 maart 1922. Meer dan zeventig jaar zijn deze speciale zegels gebruikt voor het verzenden van kranten en andere nieuwsbladen. Een lange periode waarin veel verschillende krantenzegels het licht zagen. Een deel van die zegels komt met firmaperforaties voor.

Krantenzegel van 1867

De eerste firmaperforaties vinden we in de lila krantenzegel uit 1867.

Deze krantenzegel is een veelzeggende zegel. Dit bedoel ik niet letterlijk. De zegel (afbeelding 1) heeft immers geen landsnaam en evenmin een waarde aanduiding.

Afbeelding 1. Krantenzegels uit 1867 met firmaperforaties.

Het feit dat de landsnaam is weggelaten, heeft echter een belangrijke historische achtergrond. In februari 1867 werd Hongarije, dat tot dan deel uitmaakte van het keizerrijk Oostenrijk, als koninkrijk van Oostenrijk gescheiden.

Op 1 mei 1867 ontstond er een aparte postadministratie voor Hongarije.

De eerste vier jaar, dus tot 1 mei 1871, werden in Oostenrijk en in Hongarije (nog) dezelfde gemeenschappelijke zegels gebruikt. Vandaar de neutrale uitvoering van de zegels. Door het ontbreken van de landsnaam konden de zegels in beide landen worden gebruikt.

De perfins op afbeelding 1 zijn van de volgende firma's:

- J O : J. Otto, uitgeverij in Praag. Tsjechië behoorde toen tot het keizerrijk Oostenrijk;
- W.S./P. : W. Stanek, importeur van thee, rum en likeuren, Praag. Ik vermoed dat de zegels zijn gebruikt voor verzending van nieuws'bladen' voor reclaimedoeleinden.
- 'JRV' (monogram) en VILIMEK, beide perfins zijn van de uitgever en boekhandelaar Josef R. Vilimek in Praag.

Net als eerdere Oostenrijkse krantenzegels draagt de zegel geen waarde aanduiding. Dit bood het voordeel dat tariefswijzigingen konden worden ingevoerd zonder dat nieuwe zegels werden gedrukt. Daarbij moet u niet direct denken aan prijsverhogingen. Bij de uitgifte op 1 juni 1867 kostte de zegel 1.05 Kreuzer per stuk. Op 1 januari 1868 werd de prijs verlaagd naar 1 Kreuzer.

De zegel was meer dan 30 jaar geldig: tot 30 september 1900. In die tijd is het papier wel regelmatig veranderd en was er ook sprake van diverse druksoorten en watermerken. Ook de kleuren laten veel nuances in lila en violet zien.

Ook voor de afbeelding op de krantenzegel werd naar een neutraal onderwerp gezocht. Niet meer het hoofd van de Oostenrijkse vorst Franz Josef (krantenzegels 1858 en 1861) of het wapen van het Huis Habsburg (krantenzegel 1863), maar net als bij de eerste krantenzegel uit 1851 koos men voor een afbeelding van de god Mercurius.

Krantenzegel van 1880

Zoals gezegd was de krantenzegel van 1867 geldig tot 30 september 1900. Ruim vóór die datum ontstond er echter behoefte aan een nieuwe waarde. En wel om de volgende reden.

De zegel uit 1867 kostte 1 Kreuzer. Dat was het tarief voor één krant.

Het tarief was uit twee delen opgebouwd: ½ Kreuzer voor het transport naar het postdistrict van afgifte en ½ Kreuzer voor de bezorging bij de geadresseerde. Wanneer de krant door de geadresseerde op het postkantoor werd opgehaald of bestemd was voor iemand binnen het postdistrict van aanbidding, dan bedroeg het tarief maar ½ Kreuzer.

In 1880 verscheen er een krantenzegel ter waarde van ½ Kreuzer. En die waarde stond op de zegel vermeld! Daarmee is dit de eerste Oostenrijkse krantenzegel met een waarde aanduiding! Verder lijkt de zegel veel op die uit 1867. De kleur is echter niet lila maar lichtgroen.

Afbeelding 2. Krantenzegel uit 1880 met firmaperforatie.

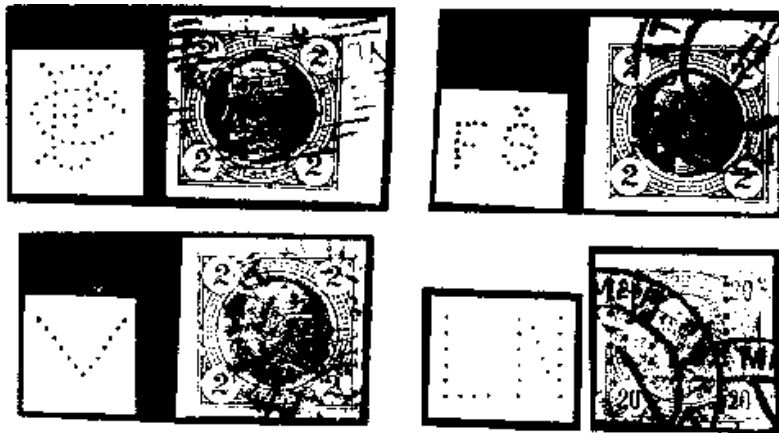
Afbeelding 2 toont de firmaperforatie 'KSV'. De letter 'V' staat misschien voor 'Verlag' (uitgeverij) maar hierover is geen zekerheid omdat de gebruiker (nog) onbekend is. Gelet op het poststempel was de firma in Wenen gevestigd.

Krantenzegels van 1899

De aanleiding voor een nieuwe emissie krantenzegels was de invoering in 1892 van de nieuwe Oostenrijkse munt. De oude *Gulden* (=100 Kreuzer) werd vervangen door de *Krone* (=100 Heller). De Oostenrijkse Post maakte opvallend weinig haast met de uitgifte van nieuwe (kranten)zegels. Pas in december 1899, ruim zeven jaar na de invoering van de nieuwe munt, verschijnen er zegels met waarde aanduiding in *Heller* en *Krone*. (De invoering van de Euro op 1-1-2002 zal straks wel sneller op onze zegels te zien zijn!?).

Voor de krantenzegels van 1899 werd een nieuw ontwerp gemaakt. Zie afbeelding 3. De zegels tonen weliswaar opnieuw het hoofd van de god Mercurius maar deze is nu in een vierkant kader geplaatst waardoor vierkante zegels ontstaan. De zegels hebben geen tekst maar wel een waarde aanduiding in alle vier hoeken.

De verschillende waarden zijn 2, 6, 10 en 20 Heller voor respectievelijk 1, 3, 5 en 10 kranten. De zegel van 2 (Heller) is blauw. Hiermee wordt de oude traditie van Oostenrijks eerste krantenzegel uit 1851 (blauw is het tarief voor één krant) in ere hersteld.

Afbeelding 3. Krantenzegels van de uitgifte 1899 met firmaperforaties.

De perfsins op afbeelding 3 zijn van de volgende firma's:

- 'FC' (monogram) van Franz Christoph, verfmakerij in Praag;
- FS : F. Simasek, een uitgever in Praag;
- V : Josef R. Vílimek, uitgeverij en boekhandel in Praag. Zie ook twee perfsins op afbeelding 1;
- LN : Lidové Noviny, uitgeverij van de Volkskrant in Brünn (Brno).

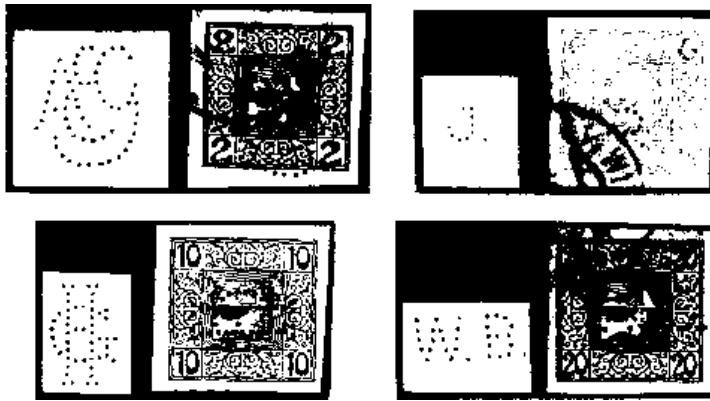
De krantenzegels uit 1899 lenen zich voor specialisatie. Net als bij de gewone frankeerzegels worden ook de krantenzegels in 1901 voorzien van schuine lakstrepen (als maatregel tegen illegaal hergebruik) en in 1905 weer op gewoon papier uitgegeven.

Krantenzegels van 1908

Een goede reden voor de uitgifte van nieuwe (kranten)zegels vormde natuurlijk het 60-jarig regeringsjubileum van keizer Franz Josef. Dit jubileum werd in 1908 op vele fronten op grootse wijze gevierd. Wat dat betreft kon de 'Keizerlijke' Oostenrijkse Post niet achterblijven.

De ontwerper van de nieuwe (kranten)zegels is de kunstenaar Koloman Moser, bekend van de zogenoemde *Jugendstil*. Hoewel zijn stijl op de zegels te herkennen is, blijft veel bij het oude: het hoofd van Mercurius kijkt weliswaar voor het eerst naar rechts, maar we zien weer de grote waarde cijfers in de vier hoeken van de zegel en de landsnaam ontbreekt nog steeds.

De kleuren van enkele waarden wijzigen maar de zegel voor één krant, de 2 (Heller), is weer blauw. De verschillende waarden zijn 2, 6, 10 en 20 Heller. Zie afbeelding 4.

Afbeelding 4. De krantzegels van 1908 met firmaperforaties.

De perfs op afbeelding 4 zijn van de firma's:

- `AEG' (monogram) van: Alpenländische Elektrizitäts-Gesellschaft, verkoop van elektrische apparaten in Graz;
- J : de gebruiker is onbekend; poststempel Wenen;
- `HG' (monogram) van: Hermann Goldschmiedt, boekhandel en krantenbureau in Wenen;
- W.B. : Wilhelm Burkart, drukkerij en uitgeverij in Brünn.

Krantzegels van 1916

De uitgifte van nieuwe (kranten)zegels in 1916 had een geheel andere reden. Deze werd gevormd door een groot tekort aan overheidsgeld voor het financieren van de krijgsmacht.

Inmiddels weten we dat het Oostenrijkse keizerrijk in 1916 op z'n laatste benen liep. Het eertijds zo machtige en rijke imperium had de grootste moeite om de toenmalige omvang en grenzen te handhaven. Het leger werd op vele plaatsen ingezet. En dat kostte geld. Om een deel daarvan te kunnen opbrengen, werd besloten om alle Oostenrijkse zegels te vervangen door nieuwe ontwerpen.

De nieuwe krantzegels behielden weliswaar een afbeelding van de god Mercurius maar ondergingen daarnaast een belangrijke wijziging: er kwam tekst op de zegels! En niet zo weinig ook. Op de zegels werd de waarde niet alleen met een cijfer maar ook met het woord *Heller* aangeduid. Verder ziet u het woord *Zeitungsmarke* (krantzegel) en de tekst *Kaiserliche-Königliche Österreichische Post*.

De krantzegels hebben nog nooit zoveel tekst gehad. Zie afbeelding 5.

Afbeelding 5. Krantzegels uit 1916 met firmaperforaties.

De perfs op afbeelding 5 zijn van de volgende firma's:

- V. : "Deutsche Volksblatt", een uitgeverij in Wenen;
- W.B. : Wilhelm Burkart, drukkerij en uitgeverij in Brünn;
- `HG' (monogram) van: Hermann Goldschmiedt, boekhandel en krantenbureau in Wenen.

Ondanks de reden voor deze nieuwe emissie (geldgebrek) bleven de tarieven voor verzending van kranten hetzelfde. Wel kwamen er dit keer geen vier maar vijf verschillende waarden: 2, 4, 6, 10 en 30 Heller.

Krantenzegels van 1918

Eigenlijk is dit kopje niet terecht. In 1918 kwam er geen nieuw ontwerp voor de krantenzegels. Wel veranderde het uiterlijk van de krantenzegels door het plaatsen van een diagonale opdruk met de tekst: *Deutschösterreich* als gevolg van het samengaan van Oostenrijk met het (toenmalige) keizerrijk Duitsland.

Ook de krantenzegels van 1916 zonder opdruk mochten echter nog lange tijd worden gebruikt. Pas op 31 oktober 1920 werden de zegels met en zonder opdruk ongeldig.

Afbeelding 6. Perfin in krantenzegel met opdruk *Deutschösterreich*.

De gebruiker van de op afbeelding 6 getoonde firmaperforatie 'V.' is de uitgeverij van het *Deutsche Volksblatt* in Wenen.

Krantenzegels van 1920

De verhoging van de posttarieven op 15 januari 1920 leidde tot de uitgifte van krantenzegels in nieuwe waarden. De nieuwe zegels tonen nog steeds het hoofd van de god Mercurius maar wel in een gewijzigde vorm. Ook de tekst is anders. Deze luidt: *Deutsch-österreich*.

Afbeelding 7. Krantenzegel uit 1920 met firmaperforatie.

De gebruiker van de op afbeelding 7 getoonde firmaperforatie 'U.T.' is nog onbekend. Het poststempel is van Wenen. Op deze krantenzegels uit 1920 zijn mij slechts drie verschillende perfin's bekend. In eerste instantie werden 6 waarden uitgegeven. Hierbij bleef het niet. De inflatie uit die jaren leidde tot vele tariefsverhogingen en uiteindelijk tot 19 verschillende waarden van deze emissie krantenzegels.

Krantenzegels van 1922

In december 1921 en januari 1922 verschenen er nieuwe (kranten)zegels omdat de landsnaam *Deutsch-österreich* niet meer gebruikt mag worden. De nieuwe krantenzegels dragen de landsnaam *Österreich* en tonen weer het hoofd van de god Mercurius.

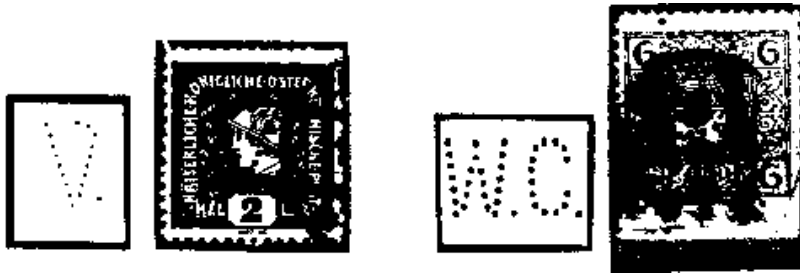

Afbeelding 8: Krantenzegel uit 1922.

De emissie van 1922 bestaat uit 8 verschillende waarden. Daarvan heb ik nog geen zegel met firmaperforatie kunnen vinden. Ik neem aan dat ze wel bestaan al waren deze zegels slechts zeer korte tijd geldig. Bij verordening van 18 februari 1922 wordt bepaald dat alle krantenzegels op 1 maart 1922 hun geldigheid verliezen.

Krantenzegels met firmatanding

Wat denkt u daarvan? Krantenzegels met firmatanding en met firmaperforatie! Een nieuwe loot aan onze hobby? Zie afbeelding 8.

Afbeelding 8. Krantenzegels met firmatanding en perfin.

Wat is het geval?

De krantenzegels werden ongetand verkocht op het postkantoor. In vellen van 100 exemplaren. Het tanden van deze zegels was toegestaan. Althans, het was niet verboden.

Sommige uitgeverijen hebben de vellen zelf getand om het afscheuren van de krantenzegels makkelijker te maken. Als gevolg van deze 'firmatandingen' komen de krantenzegels in allerlei tandingen voor.

Particulier getande zegels zijn meestal aan vier zijden getand. Soms, wanneer het om zegels aan de rand van het vel gaat, is er één zijde ongetand gelaten.

De perfins op afbeelding 8 zijn van de firma's:

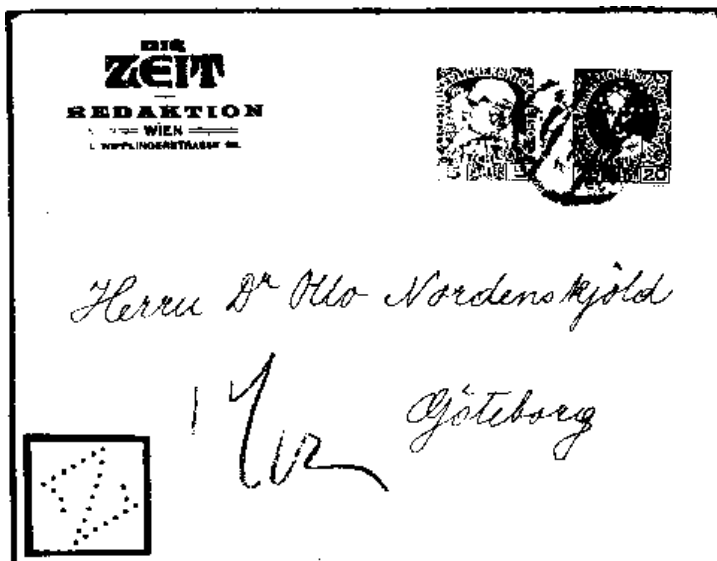
- V. : "Deutsche Volksblatt", een uitgeverij in Wenen;
- W.C. : "Wiener Chic", uitgeverij van damesmodetijdschriften in Wenen.

"Oostenrijkse perfins brengen het nieuws"

Onder deze kop begon ik dit artikel.

In de eerste plaats omdat in de periode waarin de krantenzegels werden gebruikt, dus tussen 1850 en 1922, de krant de voornaamste brenger was van het dagelijks nieuws. En als frankering waren de krantenzegels een goedkope manier voor bezorging van dat nieuws. Krantenzegels, die ter bescherming van de (kranten)zegelkas, werden geperforeerd met de initialen van de gebruiker. Perfins dus, als brenger van het nieuws.

Voor een andere reden wijs ik u op de brief op afbeelding 9.

Perfins die in krantenzegels voorkomen, kunnen we ook aantreffen in gewone frankerzegels. Een voorbeeld daarvan is de perfin 'Z' van het nieuwsblad *Die Zeit* (De Tijd), een uitgeverij in Wenen. Afbeelding 9 toont een brief die met twee perfins 'Z' is gefrankeerd.

Deze brief laat zien dat ook brieven van uitgeverijen een bepaalde nieuwsaarde kunnen bezitten. De geadresseerde is Dr. Otto Nordenskjöld, een Zweeds ontdekkingsreiziger en leider van diverse poolexpedities. Was *Die Zeit* misschien één van de sponsors van zo'n expeditie? Of had Dr. Nordenskjöld een column waarvoor hij een vergoeding ontving? Wie het weet, mag het zeggen.